

Андріана Хасаншін
аспірант за спеціальністю 081 «Право»
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
odri26@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ СПОРІВ

© Хасаншін А., 2018

Розглянуто критерії поділу правових спорів. Наведено і проаналізовано ряд існуючих в юридичній літературі класифікацій правових спорів. Запропоновано вважати поділ правових спорів на приватно-правові та публічно-правові як основний.

Ключові слова: правовий спір; класифікація; приватно-правовий спір; публічно-правовий спір.

Андріана Хасаншін

ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ СПОРОВ

Рассмотрены критерии разделения правовых споров. Приведены и проанализированы ряд существующих в юридической литературе классификаций правовых споров. Предложено считать разделение правовых споров на частно-правовые и публично-правовые как основной.

Ключевые слова: правовой спор; классификация; частно-правовой спор; публично-правовой спор.

Andriana Khasanshin

Postgraduate student in specialty 081 Law
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University

THE FEATURES OF CLASSIFICATION OF PRIVATE LEGAL DISPUTES

The article deals with the criteria of division of legal disputes. A number of existing legal classifications of legal disputes in the legal literature are presented and analyzed. It is proposed to consider the division of legal disputes in private law and public law as the main one.

Keywords: legal dispute; classification; private-legal dispute; public-legal dispute.

Постановка проблеми. Актуальність загальнотеоретичного дослідження класифікації правового спору зумовлена особливою значущістю її як явища, невіддільного від юридичної практики, розширенням поля правової конфліктності, неминучим в умовах соціально-економічних змін, необхідністю створення оптимально диференційованої системи врегулювання правових спорів. Формування такої системи є завданням, вирішення якого передбачає розробку певних організаційно-правових форм, які б поєднували і забезпечували захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у конфліктних ситуаціях. Становленню таких процедур у праві перешкоджає невирішеність низки теоретичних проблем, зокрема, питання про класифікацію правових спорів, оскільки порядок вирішення правових спорів, їх підвідомчість, залежить від категорії, під яку підпадає той чи інший правовий спір.

Аналіз дослідження проблеми. Проблематиці правових спорів і їх класифікації приділяли увагу у своїх роботах такі вітчизняні науковці: Е. Тригубова, О. Тригубов, О. М. Ситніченко, Д. М. Явдокименко. А також теоретичною основою дослідження стали праці зарубіжних дослідників: Д. М. Чечота, М. В. Лушнікової, І. Я. Кіселева, Е. Х. Губайдулліної.

Мета статті – всебічно проаналізувати та дослідити класифікацію правових спорів.

Виклад основного матеріалу. Класифікація в науковому розумінні означає розподіл явищ на групи на основі істотних ознак чи схожості у конкретно визначених властивостях. Наукові класифікації вирізняються своєю стійкістю і довготривалістю. У науці такими ознаками для поділу виступає критерій. Критерій поділу повинен містити тільки істотні ознаки, оскільки неістотні ознаки не нестимуть у собі юридичної значимості. Головна мета класифікації полягає у визначенні місця будь-якого об'єкта в системі та встановлення між ними зв'язків, що визначає подальше нормативне упорядкування. Тому класифікація правових спорів має таке велике значення при вирішенні підвідомчості того чи іншого правового спору.

В юридичній літературі можна знайти класифікації правових спорів відповідно до різних критеріїв поділу. Основним завданням є виділити з-поміж них ті критерії поділу, які мають істотні ознаки і є юридично значимими.

Ще у римському праві були згадки про правові спори, і за правовою спрямованістю їх поділяли на особисті і на речові. Особисті правові спори стосувались конкретної особи, яка перебуває у правовідносинах з особою, яка висунула претензію і виникали в результаті правопорушення чи невиконання зобов'язань згідно з договором. Речові правові спори – це були спори, що стосувались захисту прав на якусь річ.

За характером позову правові спори могли бути визначеними і невизначеними. Визначений правовий спір виникав щодо речі чи права і стосувався конкретного відповідача. Невизначеним правовим спором була вимога відновлення своїх прав на річ, і це не залежало від того, хто саме посягнув на їх порушення [1, с. 50].

У сучасній юридичній літературі можна знайти класифікацію залежно від характеру прав і обов'язків, щодо яких виник спір. Правові спори відповідно до цього критерію поділяються на матеріально-правові спори, тобто ті, які виникають щодо якогось матеріального об'єкта (наприклад, визнання права власності на нерухоме майно) та нематеріальні правові спори, тобто ті, які направлені на захист нематеріальних благ і невідчужуваних прав (наприклад, захист ділової репутації, захист права на повагу до приватного та сімейного життя).

За своїм змістом правові спори поділяються на прості і складні. Прості правові спори передбачають одиночну вимогу, наприклад, виконати якусь дію чи повернути річ у розпорядження особи. Складні правові спори передбачають вимогу, яка зумовлює комплексне відновлення прав і понесеного при порушенні прав збитку, наприклад, виконання зобов'язання і відшкодування матеріальної шкоди за прострочення.

Залежно від суб'єктів правового спору вони бувають між громадянами, особами без громадянства, іноземцями, юридичними особами, організаціями, органами влади. Спори можуть виникати між цими суб'єктами в будь-якій комбінації.

Правові спори також можна поділити на види залежно від галузі права, в якому виник спір: цивільно-правові спори, адміністративні, земельні, податкові, спадкові, сімейні, трудові, житлові, господарські та ін. Відповідно до наведеної вище класифікації, кожен із цих видів можна поділити ще на підвиди залежно від предмету і суб'єктів спору.

Для прикладу Е. Тригубов і О. Трегубова в своїй книзі «Сімейні спори» [2] поділили сімейно-правові спори на: 1) спори про шлюб, права і обов'язки подружжя (спори стосовно укладання, припинення шлюбу чи визнання його недійсним, спори про правовий статус майна подружжя, спори про виконання обов'язків по утриманні одного із подружжя, спори щодо укладання, визнання чи розірвання шлюбного договору); 2) спори про права і обов'язки матері, батька і дитини (спори про визначення походження дитини, спори про стягнення аліментів чи коштів на додаткові витрати

на дитину, спори про визначення місця проживання дитини, спори про позбавлення батьківських прав чи відібрання дитини від батьків, спори щодо майнових прав дитини, спори щодо обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про батьків); 3) спори про влаштування дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування (спори щодо усиновлення, спори щодо усиновлення за участі іноземців, спори щодо встановлення опіки і піклування над дітьми); 4) спори про права і обов'язки інших членів сім'ї (спори щодо особистих немайнових прав та обов'язків інших членів сім'ї та родичів, спори щодо виконання обов'язку по утриманні інших членів сім'ї і родичів). Можемо відмітити, що даний поділ сімейно-правових спорів збігається з назвами другого, третього, четвертого, п'ятого і шостого розділів Сімейного кодексу України.

В основі класифікації трудових спорів М. В. Лушнікова виділяє два критерія: предметний і суб'єктний склад учасників трудового спору [3, с. 13]. За предметним критерієм трудові спори автор поділяє на дві групи: 1) спори щодо умов праці встановлених законодавством (спори щодо звільнення працівника, виплати заробітної плати, надання відпустки і т. д.); 2) спори щодо встановлення нових або зміни вже існуючих умов праці (спори щодо укладення колективного договору, встановлення системи преміювання та ін.). Таку класифікацію трудових спорів деякі автори трактують через позицію конфлікту [4]. Наприклад, трудові спори щодо застосування юридичних норм чи порушення встановлених законодавством прав працівника можна розглядати як конфлікт права, а трудові спори щодо змін умов праці чи правового статусу працівника, відповідно, як конфлікт інтересів.

За суб'єктним складом учасників трудові спори поділяють на індивідуальні (спори, що виникають між працівником та роботодавцем) та колективні (суб'єктами такого спору виступає трудовий колектив або трудовий колектив структурного підрозділу).

Адміністративно-правові спори, своєю чергою, також поділяються на підвиди, і поділ такий ми можемо зустріти навіть в Кодексі адміністративного судочинства України [5]. В статті 19 вказано, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

6) спори щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму;

7) спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

11) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони", за винятком спорів, пов'язаних із укладенням договору з переможцем переговорної процедури закупівлі, а також зміною, розірванням і виконанням договорів про закупівлю;

12) спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень".

Ситніченко О. М. проводить класифікацію адміністративно-правових спорів за критерієм предметності і поділяє їх на спори щодо [6, с. 73]:

- нормативно правових актів;
- індивідуальних актів;
- дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;
- постанов про накладення уповноваженими суб'єктами адміністративних стягнень.

Залежно від характеру адміністративної справи адміністративно-правові спори поділяються на:

1) юрисдикційні, які, своєю чергою, поділяють на: а) спори про адміністративні правопорушення; б) спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень; в) спори дисциплінарного характеру; г) спори, які виникають стосовно скарг громадян тощо.;

2) неюрисдикційні – це спори, що виникають під час виконавчо-розпорядчої діяльності органів публічної влади (щодо підготовки та ухвалення правових актів, щодо створення, реорганізації чи ліквідації підприємств, установ, організації, щодо офіційного визнання законності відповідних дій, щодо здійснення контролю та нагляду у сфері державного управління тощо).

Д. М. Явдокимеко взяв за критерій поділу адміністративно-правових спорів орган, що вирішує адміністративно-правові спори та порядок їх вирішення [7, с. 108]. Згідно з такою класифікацією всі адміністративно-правові спори можна поділити на:

1. Спори, що вирішуються в судовому порядку. В цю категорію спорів входять адміністративно-правові спори, що вирішуються в порядку конституційного судочинства, адміністративно-правові спори, що вирішуються в судах загальної юрисдикції, та інші адміністративно-правові спори, включаючи оскарження накладених адміністративних стягнень;

2. Спори, що вирішуються в адміністративному порядку (адміністративно-правові спори, що можуть бути вирішені в досудовому порядку та адміністративно-правові спори, що вирішуються вищим органом чи посадовою особою);

3. Спори, що вирішуються в порядку погоджувальних процедур.

У цивільному праві поняття правового спору саме по собі відіграє роль критерію поділу всіх судових проваджень на провадження, в яких присутній яскраво виражений правовий спір (позовне провадження) і провадження, в яких відсутній правовий спір як такий (наказне і окреме провадження). Але за такою позицією важко погодитись, оскільки вже сам факт звернення особи до суду з вимогою, а також подальша взаємодія учасників судового процесу можуть свідчити про наявність правового спору.

Д. М. Чечот [8, с. 19] зазначав, що завдання суду в процесі окремого провадження – перевірити докази, переконатися в існуванні чи відсутності певних фактів, вияснити протиріччя сторін процесу, тобто, іншими словами, усунути спірність цих фактів.

Можемо зробити висновок, що спір наявний у всіх провадженнях цивільного процесу, тільки у позовному провадженні вирішується спір про суб'єктивне право, а в наказному чи окремому вирішується спір про факти.

Відповідно до критерію поділу проваджень можемо поділити правові спори у цивільному праві на: 1) правові спори позовного провадження; 2) правові спори наказного провадження; 3) правові спори окремого провадження.

У конституційному судочинстві всі правові спори можна поділити на дві великі групи – це правові спори, що впливають з конституційно-правових норм держави та спори про конституційне правопорушення. А відповідно до предметної компетенції органів конституційного судочинства всі конституційно-правові спори поділяються на:

- спори щодо перевірки конституційності законів, міжнародних договорів та інших нормативно-правових актів;
- компетенційні спори;

- спори щодо захисту прав і свобод людини і громадянина;
- спори щодо конституційності проведення референдумів і виборів, здійснення права народної ініціативи;
- спори щодо конституційного контролю судових процедур у випадку порушення конституції главою держави;
- спори щодо конституційності організації та діяльності політичних партій і громадських об'єднань;
- спори щодо тлумачення конституції.

В ролі головного критерію, за яким можна здійснити класифікацію правових спорів, доцільно вважати характер інтересу, який захищається у спорі. Інтерес завжди виступав рушійною силою діяльності людини, оскільки людина завжди діятиме у своїх інтересах, а в умовах їх порушення, вона буде їх всіляко відстоювати і захищати. Наявність інтересу вказує на цінність суб'єктивних прав, які виступають засобом реалізації цих інтересів [9, с. 14]. А коли інтерес набуває юридичної форми, він визначає позицію його носія під час процедури вирішення спору. Говорячи про правову категорію «правовий спір», ми розуміємо, що суть правового спору полягає в захисті інтересу того чи іншого суб'єкта спору. Тобто захист інтересу – це основа цивільних, адміністративних, кримінальних чи конституційних правових спорів, яка і вказує нам на те, що вищеперераховані спори є видами правових спорів.

Залежно від того, чиї саме інтереси захищаються в тому чи іншому спорі, всі правові спори можна поділити на публічно-правові (захист публічного інтересу від посягання на реалізацію норм об'єктивного права та правопорядок загалом) та приватно-правові (захист приватного інтересу, виходячи з суб'єктивних цивільних і публічних прав).

Висновки. Метою будь-якої класифікації є визначення загального і особливого, визначення будь-якого об'єкта в системі і пошук системних зв'язків між частинами одного об'єкта. Ми навели приклади класифікацій правових спорів за різними критеріями, які можна знайти у юридичних джерелах: за правовою спрямованістю; за характером позову; за характером прав і обов'язків, щодо яких виник спір; за змістом правового спору; за суб'єктивним складом правового спору; за галузевою приналежністю спору. Головним завданням при здійсненні будь-якої класифікації є визначення істотних юридично значимих ознак, які і зможуть стати критеріями для поділу.

А також пропонуємо вважати основним критерієм поділу при здійсненні класифікації правових спорів – характер інтересу правового спору. Відповідно до такого критерію всі правові спори поділяються на публічно-правові та приватно-правові спори. Такий поділ дає можливість розглядати правовий спір як правовий механізм, який запускає в дію правові інструменти захисту інтересів, передбачених правовими нормами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Омельченко О. А. Римское право: учебник. 3-е изд., испр. и доп. М., 2005. 221 с. 2. Трегубов Е., Трегубова О. Семейні спори. Серія «Судова практика і коментарі». Х.: Фактор, 2010. 432 с. 3. Лушникова М. В. Трудовые споры в СССР: учеб. пособ. Ярославль., 1991. 84 с. 4. Киселев И. Я. Трудовые конфликты в капиталистическом обществе: социально-правовые аспекты. М., 1972. С. 116–117. 5. Кодекс адміністративного судочинства України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 35–36, № 37. ст. 446. 6. Ситніченко О. М. Адміністративно-правові спори: поняття та видова характеристика. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. С.71–74. 7. Явдокименко Д. М. Особливості класифікації адміністративно-правових спорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 43. Том 2. С. 106–108. 8. Чечот Д. М. Неисковие производства. М., 1973. 164 с. 9. Губайдуллина Э. Х. *Вопросы экономики и права*. 2017. № 6. С. 12–16.

REFERENCES

1. Omelchenko O.A.. *Rymckoe pravo*. [Roman law] Uchebnyk. 3-e yzd., uspr. y dop. M.:2005. 221 p. 2. Trehubov E., Trehubova O. *Simeini spory*. [Family disputes.] Seria «Sudova praktyka i komentari». Kh.:

Faktor, 2010. 432 p. 3. Lushnykova M. V. *Trudovye spory v SSSR*. [Labor disputes in the USSR] Uchebnoe posobie. Yaroslavl., 1991. 84 p. 4. Kyselev Y. Ya. *Trudovye konflykty v kapitalystycheskom obshchestve: sotsyalno-pravovye aspekty*. [Labor conflicts in capitalist society: socio-legal aspects]. M., 1972. P. 116–117. 5. *Kodeks administratyvnoho sudochynstava Ukrainy*. [Code of Administrative Judicial Process Ukraine]. (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2005. No. 35–36, No. 37. p. 446. 6. Sytnichenko O. M. *Administratyvno-pravovi spory: poniattia ta vydova kharakterystyka*. [Administrative Disputes: Concept and Specific Characteristics] Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys. 2016. P. 71–74. 7. Yavdokymenko D. M. *Osoblyvosti klasyfikatsii administratyvno-pravovykh sporiv*. [Features of the classification of administrative-legal disputes] Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO. Vypusk 43. Tom 2. P. 106–108. 8. Chechot D. M. *Neyskovye proyzvodstva*. [Unskilled production]. M., 1973. 164 p. 9. Hubaidullyna Э. Kh. *Kharakter ynteresa kak kryteryi klasyfikatsyy sporov o prave*. [The nature of interest as a criterion for classifying disputes about the right.] Voprosy ekonomiky y prava. 2017. No. 6. P. 12–16.

Дата надходження: 15.06.2018 р.